

مؤلفه های رفتار مذهبی نخبگان سیاسی پهلوی در دوره شکل گیری و پیروزی انقلاب اسلامی در انطباق با سیره علوی (ع)

مهناز قنبری حرم آبادی^۱

زاهد غفاری هاشجین^{۲*}

چکیده

هدف اصلی این مقاله شناخت مؤلفه های رفتار مذهبی نخبگان سیاسی پهلوی در دوره شکل گیری و پیروزی انقلاب اسلامی در مقایسه با سیره علوی (ع) است. با توجه به اهمیت موضوع در شناخت هر چه بیشتر رژیم پهلوی و فهم علل وقوع انقلاب اسلامی، با استفاده از روش مطالعات اسنادی سعی شده که به سؤال های سه گانه پژوهش پاسخ داده شود. در این باره ابتدا سه مؤلفه رفتار مذهبی یعنی تقوا و پرهیزگاری، اخلاص و توجه به نظارت الهی و پرهیز از محرمات به عنوان شاخص های رفتار مطلوب در سیره علوی بیان شده و براین اساس مؤلفه های رفتار مذهبی نخبگان سیاسی پهلوی در قالب انحراف اخلاقی، تظاهر به دینداری و قمار بازی و شرب خمر بیان و با سیره علوی تطبیق داده شده است. در بخش پایان مقاله نیز به پیامدهای چنین رفتارهای مذهبی و نقش آن در شکل گیری و پیروزی انقلاب اسلامی در قالب ترسیم مدل مفهومی اشاره شده است.

واژگان کلیدی: مؤلفه های رفتار مذهبی، نخبگان سیاسی، درباریان پهلوی، انقلاب اسلامی ایران، سیره علوی.

مقدمه

تجربه ی تاریخی نشان می دهد که ترقی و تعالی و سقوط و فروپاشی هر مملکتی به نقش نخبگان، به خصوص نخبگان سیاسی وابسته است. نخبگان سیاسی به عنوان بخشی از انسان های تأثیر گذار در جامعه، دارای رفتارهای متنوعی اعم از رفتار سیاسی، اقتصادی، مذهبی و ... هستند و اندیشه و رفتار آنها در اجرای برنامه های سیاسی و اجتماعی و چگونگی تأمین خواسته های مردم موثر و سرنوشت ساز است.

به نظر پاره تو، گروه نخبه شامل افرادی می شود که از برجستگی خاص و ویژگی های بارزی چون هوش، ذکاوت، مهارت و صلاحیت برخوردارند و در زندگی توأم با رقابت های مداوم، نمره بسیار بالایی دریافت می دارند. بدین ترتیب، گروه نخبه ی حاکم از نظر پاره تو شامل کسانی خواهد شد که عناوین درخور مناصب برجسته سیاسی از قبیل وزیر، سناتور، نماینده پارلمان، رئیس دادگستری، فرمانده ی نظامی و نظایر اینها را حمل می کنند. (ازغندی، ۱۳۸۵: ۱۴-۱۳). به تعبیری دیگر نخبگان در برگیرنده تمام افراد و اشخاصی اند که دارای خصوصیات استثنائی و منحصر به فرد بوده و یا دارای استعداد و قابلیت هایی عالی در زمینه کار خود و یا در برخی فعالیت ها هستند (روشه، ۱۳۹۰: ۱۱۶). منظور از رفتار در این مقاله نیز یعنی دگرگونی، حرکت یا پاسخ هر موجود یا واحد یا مجموعه در برابر وضع و شرایط محیط پیرامون است که شامل کلیه رفتارها و تحرکات فردی و اجتماعی فعالانه و یا منفعلانه افراد از جمله رفتار مذهبی است (هنری لطیف پور، ۱۳۸۰: ۲۸). رفتار مذهبی به رفتاری گفته می شود که از نظر شرعی و فقهی، در حوزه اصول و فروع دین جای گرفته و احکام دینی لازم در مورد آنها توضیح و تشریح گردیده است. به عبارتی، در بین معتقدان دینی، رفتارهای نمونه ای به حساب می آیند که از پیروان هر دین

^۱ mahnazghanabri22@yahoo.com

^۱ کارشناس ارشد جامعه شناسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد

^۲ z_ghafari@yahoo.com

^۲ دانشیار علوم سیاسی دانشگاه شاهد (نویسنده مسئول)

انتظار می‌رود در قالب «مراسمی یا مناسک» خاص و معین، آنها را به جا آورده (غیاثوند، ۱۳۸۶: ۱۲۹) و یا در رفتارهای شخصی و اجتماعی خود در ارتباط با مردم و خداوند متناسب با جایگاه و مسئولیت خود رعایت نمایند.

هدف مقاله حاضر، شناخت مؤلفه‌های رفتار مذهبی نخبگان سیاسی پهلوی در دوره شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی بر اساس سیره علوی (ع) است. فرضیه پژوهش این است که نخبگان پهلوی نه تنها به شاخص‌های رفتاری سیره علوی پایبند نبودند؛ بلکه در تقابل با این سیره مؤلفه‌های رفتار مذهبی آنها به صورت تظاهر به دینداری، رفتار ریاکارانه و نمایشی در اماکن زیارتی، انحراف اخلاقی و اشتغال به قمار و شرب خمر بوده که یکی از دلایل اعتراض و حساسیت مردم مذهبی ایران را در شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی را به دنبال داشته است. در این باره سؤالات زیر مطرح و مورد بررسی قرار گرفته است:

- ۱- مفاهیم و مبانی نظری مربوط به رفتار مذهبی نخبگان سیاسی از نگاه امام علی (ع) چیست؟
  - ۲- مؤلفه‌های رفتار مذهبی نخبگان سیاسی پهلوی در دوره شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی کدامند؟
  - ۳- پیامدهای رفتار مذهبی نخبگان سیاسی پهلوی با توجه به سیره علوی (ع) چه بوده است؟
- روش پژوهش حاضر از نوع مطالعات اسنادی است. اسناد مورد استفاده شامل کتاب‌ها، مقالات قابل دسترس درباره مؤلفه‌های رفتارهای مذهبی نخبگان سیاسی پهلوی است. منظور از نخبگان سیاسی، شخص شاه، نخست‌وزیران و برخی از وزرای پهلوی در سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ است که از بین آنها، افرادی که دارای سمت یا سمت‌های مهمی بوده و همچنین منابع و اطلاعات قابل دسترس درباره آنها وجود داشته، انتخاب شده‌اند. سعی شده است مطالب مرتبط با موضوع، فیش برداری و در راستای هدف پژوهش مورد استفاده قرار گیرد. براین اساس، ابزار پژوهش، فرم‌های فیش برداری بوده و داده‌های حاصل نیز با استفاده از تکنیک‌های تحلیل کیفی؛ جمع‌آوری، طبقه‌بندی و تحلیل شده است.

الف - مبانی نظری شاخص‌های رفتار مذهبی

در این بخش سعی شده شاخص‌های رفتاری مطلوب یک زمامدار و نخبه سیاسی نظیر رعایت تقوی و پرهیزگاری، اخلاص، توجه به قدرت و نظارت الهی و پرهیز از محرمات از دیدگاه حضرت امام علی (ع) به عنوان مبانی نظری بیان شود؛ سپس با مؤلفه‌های رفتاری نخبگان سیاسی پهلوی در انطباق با شاخص‌های رفتاری سیره علوی (ع) و پیامدهای ناشی از آن در بخش‌های بعدی مدل مفهومی ترسیم شود.

۱- تقوا و پرهیزگاری

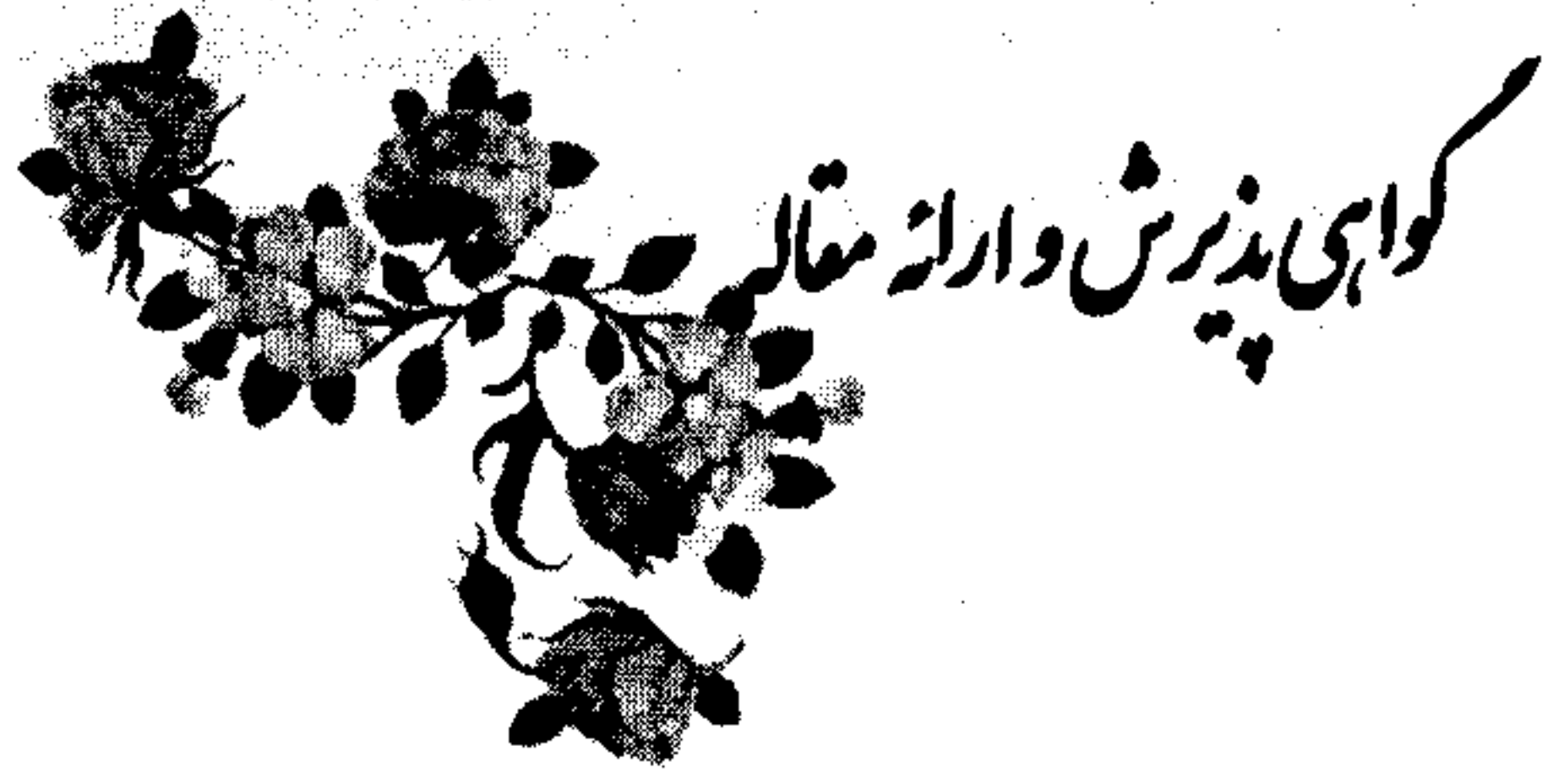
تقوا به معنی حفظ و نگهداری و تسلط بر خود و قرار دادن اعمال خود در مسیر عقلانی است (فراهانی فرم‌پهینی، ۱۳۹۰: ۱۸). امام علی (ع) در خطبه ۱۶۱، سفارش به تقوای الهی می‌کند: «...شمایان را به تقوای الهی سفارش می‌کنم، آن که آفرینش را آغازید و سرانجام به سوی او بازگردید و خواسته‌تان را برآورده‌کنید و همه امیدها و آرزوهایتان بدو رسد و راهتان به آن سرچشمه منتهی گردد و پناهگاهتان اوست. به راستی تقوای الهی داروی درد قلب‌ها، رفع‌کننده کوردلی و دلمردگی، شفا دهنده بیماری جسمی، زداینده فساد قلبی، پاک‌کننده زنگار روانی، برطرف‌سازنده تیرگی دیده‌ها، امنیت بخش اضطراب‌ها و فروغ تاریکی شماهاست. ... پس آنکه تقوا پیشه کند و آن را جانمایه زندگی سازد، سختی‌ها از او دور گردد، گرچه بدو نزدیک شده باشد و تلخی‌ها بر او شیرین گردد و امواج بلا و ناکامی از او مرتفع شود و گشایش در کار او پدید آید و دشواری‌ها آسان شود و باران کرامت و سعادت پس از خشکسالی سیل آسا فرو ریزد و رحمت دوباره فرا رسد و چشمه‌های نعمت پس از خشکی، روان گردد. ... پس جان‌های خویش را وقف پرستش و نیایش الهی کنید و حق اطاعت او را بگذارید. این است آیین نورانی و زندگی ساز اسلام» (نهج البلاغه، خطبه ۱۶۱).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نخستین همایش دوسالانه ملل خلاق و تربیت علو

تاریخ: ۱۳۹۹/۰۸/۰۵

شماره: ۵/۶/۱۸۶۳۴

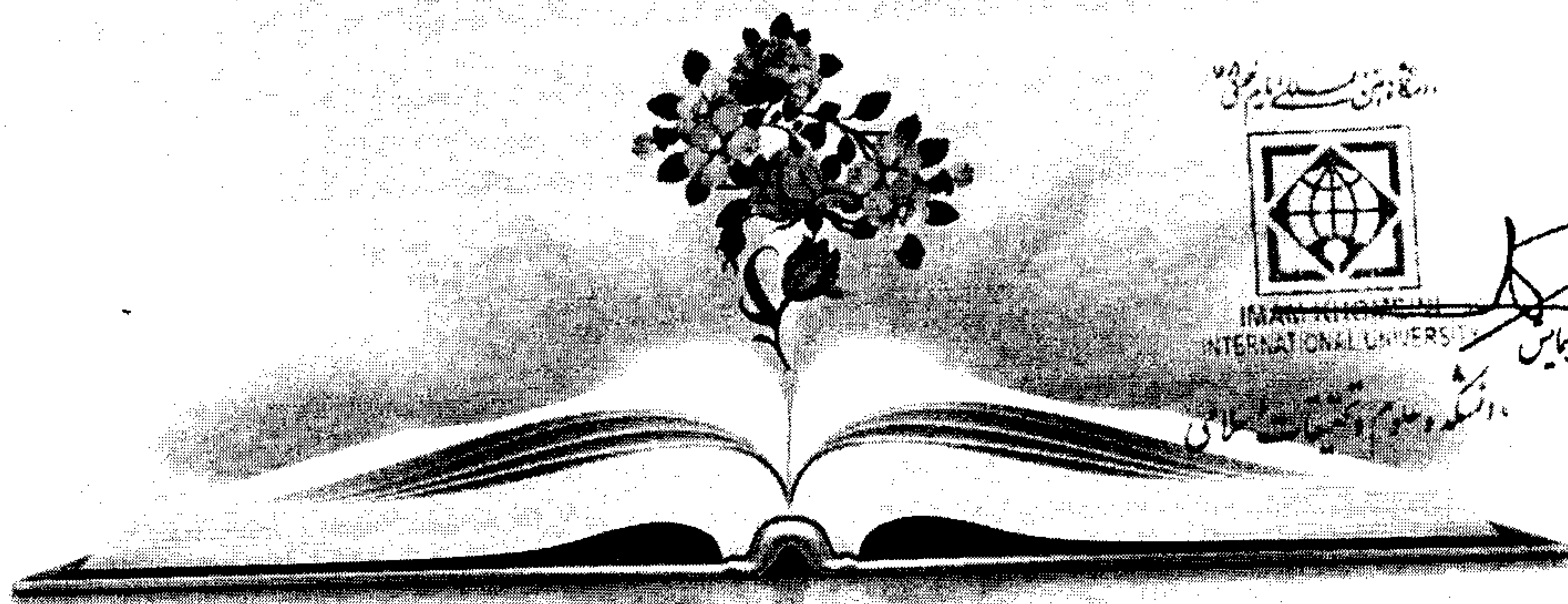
با سلام و تحیت

کواهی می شود مقاله جناب آقای «دکتر زاهد غفاری، شجین» و سرکار خانم «مهناز قنبری حرم آبادی» با عنوان «نقش رفتار اقتصادی دبایان در سقوط رژیم پهلوی بر اساس سخن با آموزه های نبج البلاغه» پس از طی مراحل داوری در «نخستین همایش دوسالانه ملی اخلاق و تربیت علوی» مورد پذیرش کمیته علمی قرار گرفته و در قالب پوستر ارائه گردیده، و در مجموعه مقالات همایش به چاپ خواهد رسید.

این همایش دارای رتبه isc از پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (کد ۸۹۶۹۰-۹۸۱۹۰) بوده و در تاریخ یکم آبان ماه ۱۳۹۹ برگزار گردید.

توفیقات روز افزون شما را از درگاه خداوند متعال خواستاریم.

دکتر محمد مولوی
دبیر علمی همایش

دانشگاه بین المللی امام خمینی

INTERNATIONAL UNIVERSITY

دکتر محمد ملایری
رئیس دانشکده علوم و تحصیلات اخلاقی مدیر همایش

دانشگاه بین المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI INTERNATIONAL UNIVERSITY

قزوین - دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
۱ آبان ۱۳۹۹

بسم تعالی

تاریخ .....

شماره ۱-۱۹۰۰۰۰۰۰۰۰

پیوست .....

صورتجلسه دفاع از پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد

با تأییدات الهی و با استعانت از حضرت ولیعصر «عج» دفاع از پایان نامه خانم مهناز قنبری حرم آبادی

به شماره دانشجویی ۸۹۷۵۵۶۴۰۰ دانشجوی رشته جامعه شناسی انقلاب اسلامی

تحت عنوان:

" رفتار شناسی نخبگان سیاسی پهلوی در دوره ی شکل گیری و پیروزی انقلاب اسلامی "

به ارزش ۸ واحد، رأس ساعت ۹ صبح روز شنبه مورخ ۹۱/۶/۴ در محل سالن دفاع دانشکده علوم

انسانی دانشگاه شاهد تشکیل گردید. هیأت داوران که قبلاً پایان نامه ایشان را مطالعه نموده اند، پس از استماع

دفاعیات و پرسش های لازم در زمینه علمی و تحقیقاتی ایشان نتیجه را به شرح ذیل اعلام می دارند:

پایان نامه نامبرده با نمره:

به عدد ۱۹/۲۰ و به حروف (بیست و نه) و با امتیاز ... مورد تأیید قرار گرفت.

امتیازات:

- عالی: ۱۹ تا ۲۰ - بسیار خوب: ۱۸ تا ۱۹ - خوب: ۱۷ تا ۱۶ - قابل قبول: ۱۵ تا ۱۴ - غیر قابل قبول: نمره کمتر از ۱۴

امضا	تخصص	مرتبه دانشگاهی	اعضای هیأت داوران	
	علوم سیاسی	استاد	دکتر زاهد غفاری	استاد راهنما
	علوم سیاسی	استاد	دکتر عباس کشاورز شکری	استاد مشاور
	علوم سیاسی	استاد	دکتر علی مرشدی زاد	ناظر
	علوم سیاسی	استاد	دکتر یوسف ترابی	ناظر
				استادان یا محققان مدعو

دکتر احمد سرداری

مسئول تحصیلات تکمیلی دانشکده علوم انسانی

تهران - ابتدای آزادراه تهران، قم - روبروی حرم مطهر حضرت امام خمینی (ره) - تلفن: ۵۱۲۱۰